

Hvorfor lyver Briony?

Siri Gullestad

professor emeritus, Psykologisk institutt, Universitetet i Oslo

Foto: United International Pictures

I filmen *Atonement* ser vi at et barns løgn får dramatiske følger. Som voksen ønsker Briony forgyttes å få tilgivelse fra sin søster. Men hvorfor løy Briony? Fordi hun var i en sårbar situasjon? Eller skyldtes det mer forbudte krefter – som begjær og hevntvang?

DET FATALE BREVET: Robbie (spilt av James McAvoy) skriver to brev til Cecilie. Ved en skjebnesvanger feiltakelse havner brevet med hans dristigste fantasier i gale hender.

I en kronikk i Dagbladet (28.1.08) i vinter kommenterer Annika Melinder saken om den såkalte Lommemannen. Hennes fokus er problemer knyttet til avhør av barn og til barns troverdighet som vitner. Det er prisverdig at Melinder, som en sentral fagperson, deler med offentligheten den betydelige kunnskap som er ervervet gjennom nyere forskning innenfor fagfeltet vitnepsykologi og avhør av barn. Når jeg skriver dette innlegget, er det ikke for å kommentere kronikkens utlegging av nyere vitnepsykologisk kunnskap – her slutter jeg meg til Melinders synspunkter. Min diskusjonslyst ble vekket fordi Melinder trekker inn filmen *Atonement*, der det sentrale drama er et falskt vitnemål begått av en ungpике på 13 år, Briony. Hvorfor lyver Briony? Jeg følger Melinders svar på dette spørsmålet et stykke på vei, samtidig som det for meg er klart at svaret er ufullstendig. Nå er jeg selvsagt klar

over at fortolkningen av vitnemålet kun er ment som en kortfattet illustrasjon, og kanskje ikke et fullgodt uttrykk for Melinders forståelse. Allikevel – kanskje kan de ulike fortolkninger gi innfallsport til enkelte karakteristiske forskjeller mellom ulike fagtradisjoner i psykologien. Psykologisk tydning av et fiksjonsverk vil kunne illustrere ulike psykologiske forståelsesmåter for eksempel når det gjelder menneskelig motivasjon – hva som driver oss.

BRIONY: I filmen møter vi Briony som barn, voksen og aldrende. Her er Saoirse Ronan i rollen som Briony på tretten.

Briony, yngste datter i en familie på fem, fremstår i filmen som en drømmende pike med sterke ambisjoner om å bli forfatter. Scenen er et stort engelsk gods i slutten av 1930- årene – rett før utbruddet av andre verdenskrig. Hovedpersonene i filmen er foruten Briony, hennes 20 år gamle søster Cecilie og Robbie, en meget begavet ung mann som bor sammen med sin mor på godset, som delvis arbeider for godseieren, men som samtidig får sine studier finansiert av denne. Briony er betatt av Robbie: Når hun senere som voksen – Briony forblir ugift livet igjennom – blir spurt om hun noen gang har vært forelsket, svarer hun at hun «once had a fancy for a man». Og, legger hun til: «Jeg spurte

en gang om han var villig til å redde meg.» Hun refererer til Robbie og en situasjon der hun kaster seg ut i en farlig foss for å teste ham.

Med egne øyne

En sentral relasjon i filmen utgjøres av trekanten Briony – Robbie – Cecilie. Robbie er åpenbart forelsket i Cecilie; hun er like klart interessert i ham, selv om hun både for seg selv og omverdenen forsøker å late som det motsatte. I første del av filmen observerer vi gjennom Brionys blikk den delvis skjulte flørten mellom Cecilie og Robbie: Gjennom et vindu, fra et rom som fornemmes som innestengt og hett, med en humle konstant summende i vinduskarmen, iakttar Briony deres halverotiske lek ved en fontene. Briony er åpenbart sugd inn i og intenst berørt av den situasjonen hun er vitne til. Brått og uten forvarsel slår hun humlen i hjel. En parallell historie om forelskelse og flørt finner sted mellom to bipersoner: Lola, en 15-årig kusine og Marshall, en venn av Leon, sønnen i huset.

Et dramatisk høydepunkt er et selskap i anledning av at Leon er kommet hjem. I forkant av festen ser vi en drømmende Robbie ved skrivemaskinen. Han forfatter to brev til Cecilie: Ett formelt hvor han ber om unnskyldning for sin oppførsel ved et møte dem imellom tidligere på dagen; og ett «privat» i utilslørt seksuell språkdrakt. Når han skal gå, legger han galt brev i konvolutt. På vei til selskapet treffer han Briony, og ber henne løpe i forveien og overbringe brevet. Briony åpner brevet, leser det med tydelig sinnsbevegelse – og løper så opp til Lola, for å fortelle hemmeligheten om «the sex maniac». Cecilie reagerer på brevet, ikke med sinne, men ved å la stengslene mot sine egne følelser overfor Robbie falle: Det ender i et heftig erotisk møte i godsets bibliotek hvor begge erklærer sin kjærlighet. Midt i den erotiske akten kommer Briony inn. Senere samme kveld blir Briony vitne til nok en erotisk scene: Hun finner Lola liggende i gresset sammen en halvt avkledd mann som hun – i et kort øyeblikk – observerer og gjenkjenner som Marshall før han styrter av gårde. Briony begynner straks – og med stor intensitet – å fortelle kusinen at hun så og gjenkjente mannen. Kusinen er nølende, men lar seg tilsynelatende overbevise av Brionys forsikringer: Det *var* Robbie! Når politiet senere på kvelden avhører Briony og spør om hun *visste* det var Robbie eller om hun *så* at det var ham, forsikrer hun at hun så ham «med egne øyne».

Løgnens tragedie

Løgner fører til tragedie: Robbie blir fengslet, verver seg senere til krigen og dør i slaget ved Dunkerque i krigens første fase. Cecilie bryter med familien, verver seg til krigsinnsats som sykepleier og blir drept i et bombeangrep mot London. De to elskende lover å vente på hverandre, men får altså aldri noe liv sammen. Også Briony utdanner seg som sykepleier. I imaginære scener ber hun om tilgivelse – hun er klar over at hun løy, innforstått med konsekvensene og angrer resten av sitt liv. Hennes indre drama resulterer i boken *Atonement* – som hun opprinnelig hadde tenkt som en form for selvbiografi, men som ender med at hun, som hun selv sier, gjennom fiksjonen gir Cecilie og Robbie noe av det liv de ikke fikk i virkeligheten. Dette er en del av hennes soning.

Hvorfor lyver Briony? Melinder skriver følgende:

I filmen blir Briony, som resten av sitt liv vil angre på sin løgn, vitne til en voldtekt av en jevngammel jente som er på besøk hos henne. Til beskrivelsen av Briony hører at hun er fantasifull, hun har en streng, viktoriansk holdning til seksualitet som gjør henne sårbar for overfortolkninger av hendelser (spesielt seksuelle) som hun ikke alltid forstår. Til sist er hun alliert med offeret selv. Det siste leder til at hun føler

seg frem med sine spørsmål til offeret om hvem som var overgriperen. Når Briony merker at hennes hypotese blir bekreftet av offeret, blir hun mer og mer overbevist om at den hun så, ikke var den rette. Hun mener seg da å huske at den hun så, var «seksgalningen». Slik fungerer vår hukommelse.

På mange måter fanger Brionys fantasifullhet, og ikke minst hennes forutinntatthet, opp det sårbare i vitners posisjon.

Overfortolkning

Jeg deler Melinders oppfatning om at Brionys vitnemål uttrykker en «overfortolkning». Vår persepsjon av andre mennesker er farget av vår forforståelse og våre fordommer og affekter. I Brionys tilfelle kan hennes feilpersepsjon nok delvis forstås som uttrykk for hennes strenge holdning til seksualitet, som også ligger til grunn for hennes stempling av Robbie som sexgal. Så holdning er en faktor – men er det en tilstrekkelig forklaring?

VAKRE CECILIE: Keira Knightley i rollen som Cecile i filmen «Atonement» (Omforlatelse).

Hvis man har som kriterium at en psykologisk tolkning av et fiksjonsverk er «rimeligere» eller «bedre» jo flere elementer av verket den omfatter (Gullestad, 1999), er spørsmålet om sentrale faktorer ikke fanges opp i Melinders tolkning. En første innfallspunkt her er at filmens drama er *løgn* og *soning*. En løgn kjennetegnes ved at noe *intensjonelt* holdes unna eller fremstilles feilaktig. Man kan neppe tenke seg at det ikke eksisterer et aktivt *motiv* – bevisst eller ubevisst – for å lyve. Hva er Brionys motiv? Som sagt er Briony åpenbart, parallelt med strengheten, forelsket i Robbie. Filmen dweler lenge ved hennes ansikt når hun observerer søsteren og Robbie. Hun er åpenbart fengslet; samtidig fornemmes et sinne – og det er nærliggende å tenke at hun er sjalu: Det er søsteren

som får den som skulle være *hennes* redningsmann. I filmens språk fremstår slaget mot humlen som uttrykk for innestengt affekt – er det en indre følelse som skal «slås ned»? Det er her rimelig å introdusere et begrep om indre *konflikt*. På den ene siden streng fordømmelse; på den andre siden en åpenbar fascinasjon av det erotiske. Samtidig kan ikke Briony romme lyst og begjær som en del av sin selvpplevelse. Resultatet er fornektning av egen seksualitet. Ved lesningen av Robbies åpenlyst seksuelle brev, som sannsynligvis også er pirrende, intensiveres den indre konflikten, så vel lysten som fordømmelsen. Samtidig forsterkes sjalusien – og hatet overfor den hun ikke får. Når Briony så blir vitne til den erotiske scenen mellom Lola og Marshall, «ser» hun Robbie i overgriperrollen, selvfølgelig fordi hun allerede har stemplet ham som sexgal, men også fordi hun med en del av seg *ønsker* å ramme ham – og søsteren.

En grunnere psykologi

I sin fortolkning av Brionys løgn trekker Melinder i tillegg inn at Briony er «alliert med og lojal mot offeret». Det er litt uklart for meg hva hun mener her. Først vil jeg si at å snakke om «offer» og «voldtekt» her strengt tatt er å akseptere Brionys perspektiv uten videre: Det vi vet, er at kusinen har vært involvert i en intens flørt med Marshall, og at hun noen år senere gifter seg med ham. Hvilken grad av motstand eller frivillighet som har eksistert rundt samleiet i gresset, vet vi ikke. Det vi skjønner, er imidlertid at Lola, nettopp fordi hun blir avslørt av Briony, har all interesse av at det skal bli fortolket som en voldtekt. Når Briony foreslår Robbie som gjerningsmann, nøler Lola fordi hun vet det er en løgn, men tier, fordi hun derved kan skjule sin egen forbrytelse og skåne den mannen hun er forelsket i. Kanskje er det hos Briony en ubevisst identifikasjon med Lola og et ønske om å beskytte henne mot å få sin synd avslørt. I et dybdepsykologisk perspektiv er det imidlertid klart at Briony samtidig forfølger sin egen agenda: Å sverte, straffe og hevne seg på den hun i hemmelighet begjærer, men ikke får.

Hva er relevansen når det gjelder psykologisk teori? Mitt anliggende er at en hel fagtradisjon – den dybdepsykologiske/psykoanalytiske – der hovedperspektiv er indre konflikt knyttet til sterke følelsesmessige drivkrefter som begjær, misunnelse, sjalusi, hat og hevnttrang, står i fare for å gå tapt. Dette perspektivet gir figur til personens *egen andel* i sitt livs drama, og muliggjør forståelse av fenomener som skyld og soning. Å si at man er «sårbar» for en overfortolkning, kan lett føre til at man ikke innreflekterer dette kraftfeltet. Riktignok er det ikke nødvendigvis noen motsetning her, «sårbarhet» kan ha sin grunn i en indre konflikt. I så fall bør imidlertid dette tydeliggjøres – hvis ikke stopper forklaringen lett ved begrepet sårbarhet. Jeg spør: Kan det være en tendens i dagens psykologi til å ville se individet kun fra en sårbarhetssynsvinkel, og til ikke å ville se at vi også nærer begjær og hevnttrang som vi helst ikke vil være ved? I så fall sitter vi igjen med en grunnere psykologi – men som kanskje kan være bekvem fordi den tillater oss å gå gjennom verden «eyes wide shut»?

Referanser

Referance

Gullestad, S. E. (1999). Har storheten en pris? *Bygmester Solness* i psykoanalytisk perspektiv. *Nytt Norsk Tidsskrift*, 16, 2: 142–154.